



Yr Holocost a Chymru Kindertransport 4

Bywyd yng Nghymru

Crëwyd gan y Ganolfan Astudio
Symudedd Pobl (CASP) ym
Mhrfysgol Aberystwyth



Crëwyd mewn partneriaeth rhwng CASP a Chymdeithas
Hanes Iddewig De Cymru (CHIDC) a'i ariannu gan
Gymdeithas y Ffoaduriaid Iddewig (AJR)



Yr Holocost a Chymru

Kindertransport 4

Bywyd yng Nghymru

Adnodd 4 o 4 yw hwn ar destun Kindertransport a gellir ei ddefnyddio ochr yn ochr â'r 3 adnodd arall. Mae'r adnoddau'n archwilio hanesion plant a oedd yn ffoaduriaid a ddaeth ar y Kindertransport i Gymru.

Mae'r pedwerydd adnodd hwn yn archwilio amrywiaeth o leoliadau ledled Cymru lle'r oedd plant oedd yn ffoaduriaid yn byw ac effaith y Kindertransport ar hanes lleol yng Nghymru. Mae hefyd yn gyfle i fyfyrion ar y wybodaeth a gafwyd yn y tri adnodd Kindertransport blaenorol.

Mae'n cynnwys:

- Gwybodaeth gefndir am y Kindertransport a ble i ddarganfod mwy
- Diffiniad defnyddiol: 'hanes lleol'
- Map Gwag o Gymru
- Taflenni gwybodaeth am blant oedd yn ffoaduriaid:
 - Renate Collins
 - Lia Lesser
 - Heinz Lichtwitz
 - Castell Gwrych
 - Ysgol Wladol Tsiecoslofacia

Mae'r adnodd yn rhagdybio dealltwriaeth sylfaenol o'r Holocost. Efallai y byddwch am gyflwyno taflen waith Ymddiriedolaeth Addysgol yr Holocost (HET), ['Diffinio'r Holocost'](#), cyn archwilio'r adnoddau hyn. Gweler hefyd [Egwyddorion Cyffredinol HET ynglŷn ag Addysgu am yr Holocost](#).



Gwybodaeth gefndir am y Kindertransport

Cyn gynted ag y daeth Adolf Hitler a'r Natsïaïd i rym yn yr Almaen ym mis Ionawr 1933, dechreuwyd erlid eu gwrthwynebwyd gwleidyddol a thrigolion Iddewig. Ceisiodd llawer ohonynt ddianc rhag yr erledigaeth hon trwy ffoi, ond ychydig o wledydd o gwmpas y byd oedd yn fodlon eu derbyn.

Gwaethygodd y sefyllfa yn sgil y pogrom mis Tachwedd (Kristallnacht) a chyfeddiant yr Almaen o Awstria a Tsiecoslofacia ym 1938 a 1939. I lawer, 'roedd y rhybudd bellach yn glir. O 1933-39, bu 400,000 o ffoaduriaid yn ffoi rhag y Drydedd Reich.

'Roedd 'na reolau llym ynglyn â mynediad i'r DU. Dim ond i'r ffoaduriaid hynny oedd â'r posibilrwydd o ymfudo'n barhaol i rywle arall, neu yr ystyrid bod eu presenoldeb yn fanteisiol i'r DU y rhoddwyd fisâu. Roedd rhai'n cael dod i'r wlad trwy gymorth perthnasau, ffrindiau neu elusennau. Erbyn mis Medi 1939, 'roedd tua 78,000 o ffoaduriaid o Ganol Ewrop yn byw yn y DU, ac 'roedd 12,000 ychwanegol wedi cyrraedd ac ail-ymfudo. 'Roedd tua 90% o'r ffoaduriaid hyn yn Iddewig, a mwy na thebyg daeth tua 2,000 ohonynt i Gymru. Ar ddechrau'r rhyfel, daeth mewnfudiad o Reich yr Almaen i ben i bob pwrpas.

Wrth ffoi ledled Ewrop i ddianc rhag y Natsïaïd, cyrhaeddodd tua 10,000 o blant Iddewig Brydain Fawr rhwng Rhagfyr 1938 a Medi 1939 ar Kindertransport (Trafnidiaeth Plant). Cynllun hepgor fisa oedd hwn ar gyfer plant a oedd yn cael eu herlid am fod yn Iddewig yn Reich yr Almaen ac roedd yn ymateb i bwysau cyhoeddus ar ôl pogrom Tachwedd. Roedd yn rhaid i blant gael eu gwarantu gan flaendal o £50 gan noddwr (e.e. unigolion, y gymuned Iddewig, grwpiau eglwysig, cwmnïau cydweithredol gweithwyr), a oedd yn talu am eu cynhaliaeth hyd at ddeunaw oed – dros £4,000 mewn arian heddiw.



Dim ond plant dan oed ar eu pen eu hunain a dderbyniodd llywodraeth Prydain trwy'r cynllun hwn, er bod y rhan fwyaf ohonyn nhw'n byw gyda'u rhieni ac aelodau eraill o'u teuluoedd cyn iddyn nhw ffoi. Teithiodd y rhan fwyaf o Reich yr Almaen ar drên ac yna mewn cwch (gan adael yr Iseldiroedd fel arfer a chyrraedd Harwich yn Essex), ond hedfanodd eraill mewn awyren.

Trefnwyd y cludiant gan sefydliadau ar y Cyfandir a gan y Refugee Children's Movement, sefydliad ymbarél yn y DU. Roedd rhai plant yn cael eu cefnogi gan grwpiau nad oedden nhw'n lldewig, fel Cymdeithas y Cyfeillion (Crynwyr). Nid oedd llywodraeth Prydain yn ariannu nac yn trefnu'r cludiant. Cawsant eu trefnu gan gannoedd o wirfoddolwyr. Nicholas Winton, bancwr Prydeinig, yw un o'r rhai mwyaf adnabyddus, ond roedd llawer o rai eraill. Helpodd Winton i achub 669 o blant trwy drefnu cludiant o Prague, Tsiecoslofacia.

Daeth llawer o blant i Gymru. Arhosodd rhai gyda pherthnasau, cafodd eraill eu maethu gan deuluoedd Cymreig. Rhwng 1939 ac 1941 cafodd tua 200 o blant lldewig ar ffo lety yng Nghastell Gwrych yn Abergele, yn ogystal â Chastell Llandochau ym Morgannwg. Yn ystod y rhyfel, cafodd plant eraill eu symud i Gymru o ardaloedd megis Llundain, neu Ysgol Gwladwriaeth Tsiecoslofacia yn Llanwrtyd, a leolid yn yr Abernant Lake Hotel rhwng 1943 ac 1945.

I gael rhagor o wybodaeth am y Kindertransport, gweler:

- <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/kindertransport-1938-40>
- <https://wp-research.aber.ac.uk/nsrefugeeswales/cy/hanes/plant-y-kindertransport/>



Llyfrau: Andrea Hammel, The Kindertransport: What Really Happened (Polity, 2024); Jennifer Craig-Norton, The Kindertransport: Contesting Memory (Indiana University Press, 2019); Vera K. Fast, Children's Exodus: A History of the Kindertransport (I.B. Taurus, 2011); Judith Tydor Baumel-Schwartz, Never Look Back: The Jewish Refugee Children in Great Britain, 1938-1945 (Purdue University Press, 2012)

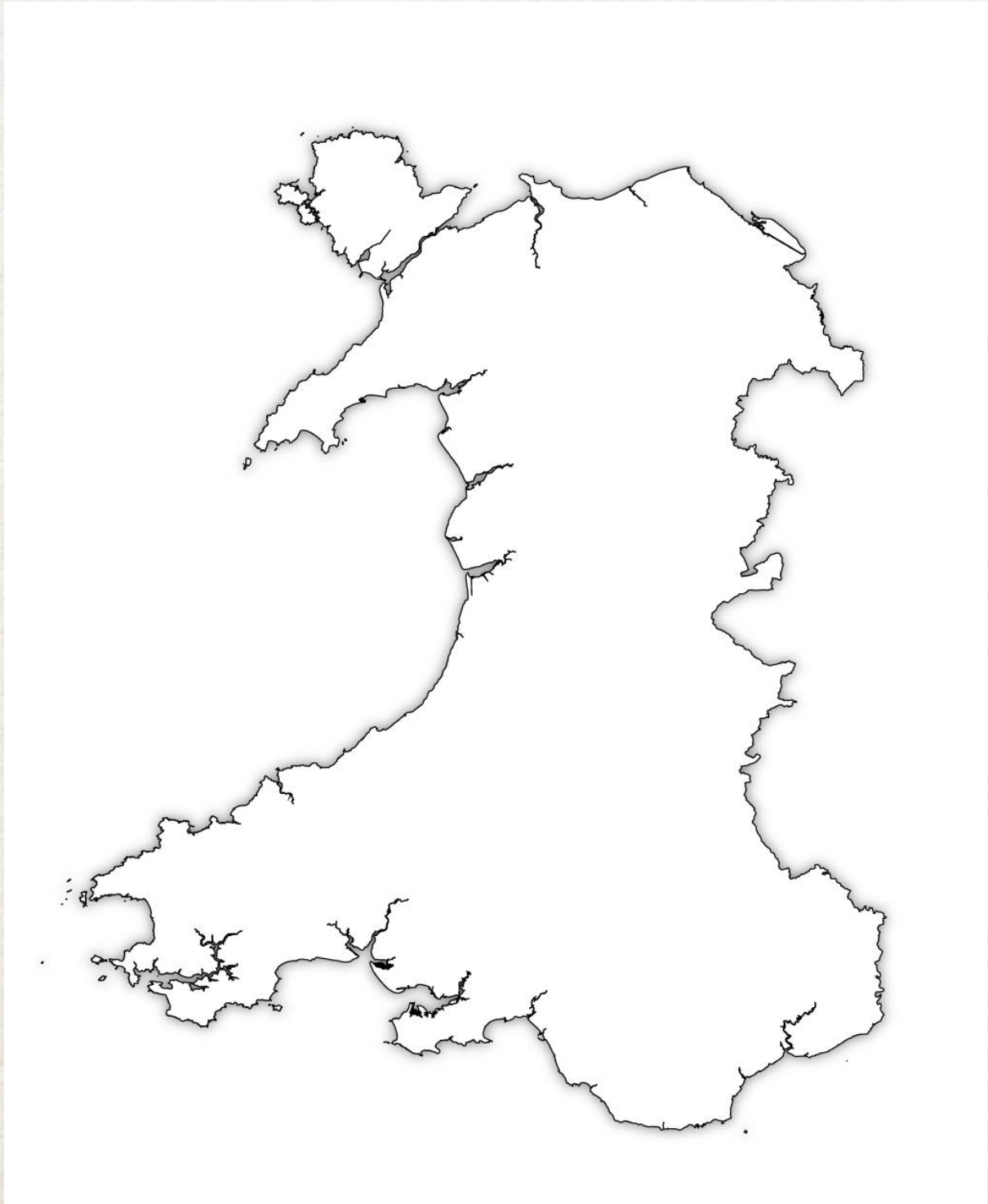
Beth yw 'hanes lleol'?

Diffinnir hanes lleol gan Carol Kammen fel 'astudiaeth o ddigwyddiadau'r gorffennol, neu o bobl neu grwpiau, mewn ardal ddaearyddol benodol – astudiaeth yn seiliedig ar amrywiaeth eang o dystiolaeth ddogfennol wedi'i gosod mewn cyd-destun cymharol a ddylai fod yn rhanbarthol a chenedlaethol ... Mae hanes lleol, er gwaethaf ei ffocws daearyddol cyfyngedig, yn faes ymholi eang: dyma hanes gwleidyddol, cymdeithasol ac economaidd cymuned a'i hanes crefyddol a deallusol hefyd. Mae'n lle i chwilio am ymateb unigolion i ddigwyddiadau hanesyddol ...'

Ffynhonnell: Carol Kammen, On Doing Local History (Altamira, 2003), t. 4



Map Gwag o Gymru

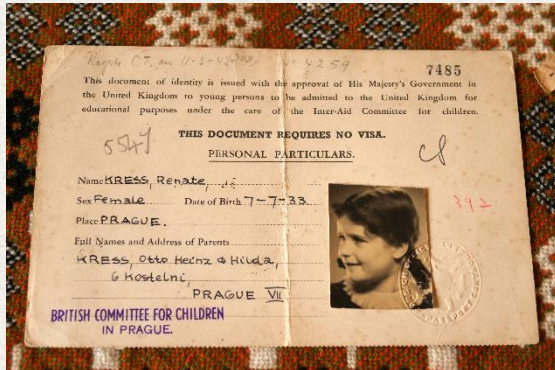


AJR



Taflen Wybodaeth: Renate Collins

Ganwyd Renate Collins ym 1933 ym Mhrâg. Unig blentyn Otto (banciwr) a Hilda (nyrs), magwyd Renate ar aelwyd Iddewig. Roedd Otto o'r Almaen yn wreiddiol, felly siaradodd Renate Tsiec ac Almaeneg gartref.



Cerdyn Adnabod Renate, a gyhoeddwyd gan Bwyllgor Plant Prydain ym Mhrâg. Delwedd: Canolfan Astudio Symudedd Pobl (CASP), Prifysgol Aberystwyth: <https://wp-research.aber.ac.uk/nsrefugeeswales/cy/hanes/cefndir-y-ffoaduriaid/proffiliau-ffoaduriaid/renate-collins/>
Delwedd trwy garedigrwydd Renate Collins

Pan orymdeithiodd yr Almaenwyr i mewn i Prague ym mis Mawrth 1939, gwnaeth rhieni Renate y penderfyniad i'w hanfon i Gymru. Dihangodd ar y trê'n olaf Kindertransport i adael Tsiecoslofacia cyn i'r Ail Ryfel Byd ddechrau. Mae hi'n cofio bod 'Milwyr yr Almaen ar y platform a phan oedd y trê'n i fod i fynd allan, fe wnaethant ddal dwylo i wneud llinell fel na allai'r rhieni neidio ar y trê'n.'

Renate Collins fel merch ifanc
Delwedd: CASP: <https://wp-research.aber.ac.uk/nsrefugeeswales/cy/hanes/cefndir-y-ffoaduriaid/proffiliau-ffoaduriaid/renate-collins/>
Delwedd trwy garedigrwydd Renate Collins



Dim ond pum mlwydd oed oedd hi pan adawodd Prague. Mynd ar y trê'n oedd y tro diwethaf iddi weld ei rhieni. Llofruddiwyd ei rhieni a'i neiniau a theidiau yr Holocost. Yn gyfan gwbl, collodd 64 aelod o'i theulu yn ystod yr Holocost.

Cafodd Renate ei faethu gan deulu o Gymru ym Mhorth, De Cymru. Dysgodd Renate Saesneg yn gyflym ac ymgartrefodd i fywyd yn ei hysgol a'i chymuned leol. Roedd hi'n chwaraewr hoci brwd, ac roedd hefyd yn mwynhau garddio. Mabwysiadodd ei rhieni maeth, Sidney ac Arianwen Coplestone, hi ar ôl iddi gael ei naturoli ym 1947.

Ar ôl gadael yr ysgol, astudiodd gyfrifeg, teipio a llaw-fer yn y coleg, a bu'n gweithio i BOAC, rhagflaenydd British Airways. Yn ddiweddarach, priododd ei gŵr, David, a symudodd i Gernyw, ac mae ganddi ddau o blant a phump o wyrion. Dychwelodd i Gymru yn 2001, er ei bod bellach wedi symud yn ôl i Gernyw. 'Dwi ond yn drist nad oedd gweddill fy nheulu yma i fod wedi mwynhau bywyd hefyd,' meddai.



Taflen Wybodaeth: Lia Lesser

Roedd Lia Lesser yn ffoadur ifanc a adawodd Prague, Tsiecoslofacia yn ystod haf 1939. Roedd ei theulu eisoes wedi symud deirgwaith yn ystod y chwe mis blaenorol oherwydd gwrth-semitiaeth gynyddol yn y wlad, cyn i'w rhieni benderfynu ei hanfon i Brydain. Cafodd ei maethu gan fenyw Gristnogol o Borth Llechog, Ynys Môn, a oedd yn gallu sgwrsio â Lia yn Almaeneg.

Mae Lia yn cofio cyrraedd Gogledd Cymru:

'Aethon ni i Borth Llechog, sy'n bentref bach, bach iawn. Dim ond swyddfa bost oedd ganddo, dim byd mwy na hynny ... A fy nghof, pan gyrhaeddais i'r byngalo o'r diwedd, ar fwrdd y gegin eisteddodd gath. Ac roeddwn i'n gwybod yn syth, roeddwn i'n gwybod fy mod i'n mynd i fod yn iawn oherwydd roeddwn i'n caru cathod. Roedd gennyf gath fach yn Tsiecoslofacia. Ac felly, roeddwn i'n meddwl, 'Mae'n mynd i fod yn iawn.'



Porth Llechog, Ynys Môn

Delwedd: Wikimedia Commons

Awdur y delwedd: Geoff Barber:

<https://www.geograph.org.uk/profile/3900>

Ffynhonnell ddelwedd: Casgliad prosiect daear:

<https://www.geograph.org.uk/photo/91248>

Trwydded Creative Commons:

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/deed.en>

Mynychodd yr ysgol leol, lle darganfu mai hi oedd yr unig ffoadur ar yr ynys, ond yn ddiweddarach ymunodd ag Ysgol Tsiecoslofacia yn Sir Amwythig ac yna Llanwrtyd Wells. Yn ddiweddarach dychwelodd i Ynys Môn a chwblhau ei haddysg ar ôl cau Ysgol Tsiecoslofacia. Fel llawer o Kindertransportees eraill, nid oedd gweddill teulu Lia mor ffodus. Bu farw ei mam yn Ghetto Thehetienstadt yn Tsiecoslofacia, tra bu farw ei thad o newyn yn Auschwitz. Yn ddiweddarach daeth yn nyrs yn Birmingham.

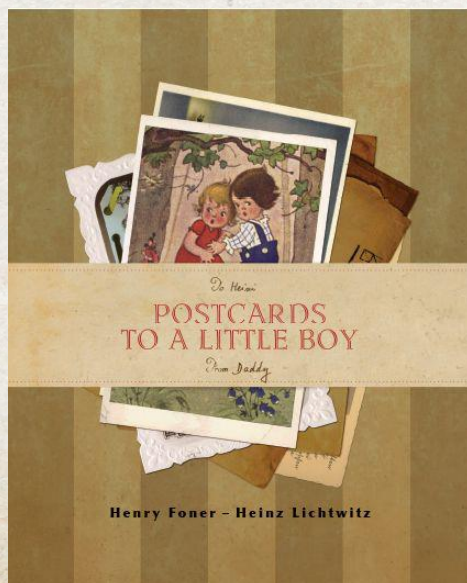


Taflen Wybodaeth: Heinz Lichtwitz

Roedd Heinz Lichtwitz yn Kindertransportee a adawodd Berlin yn gynnar yn 1939 a chyrraedd Abertawe ym mis Chwefror, yn chwech oed. Arhosodd gyda chwpl Iddewig o'r enw Morris a Winifred Foner. Anfonodd tad Heinz, Max, gardiau post cyson ato o'r Almaen i gynnal ei ysbryd. Dysgodd Heinz Saesneg yn gyflym iawn, serch hynny, a phan ffoniodd ei dad ef i ddymuno penblwydd hapus iddo ym mis Mehefin, sylweddolodd Heinz ei fod wedi anghofio'r rhan fwyaf o'i Almaeneg.

Cyfreithiwr yn Berlin oedd Max a drefnodd i Iddewon eraill ddianc o'r wlad, ond yn drasig ni lwyddodd i achub ei hun. Cafodd ei anfon i Auschwitz ym mis Rhagfyr 1942 a'i lofruddio wythnos yn ddiweddarach. Yn ddiweddarach derbyniodd Heinz lythyr yr oedd Max wedi'i anfon at frawd Heinz cyn iddo farw:

Rwy'n credu bod fy Heini wedi dod o hyd i gartref da ac y bydd y Foners yn gofalu amdano cystal ag y gallai unrhyw rieni. A wnewch chi gyfleu iddyn nhw, un diwrnod pan fydd yn bosibl, fy niolchgarwch dyfnaf am ei gwneud hi'n bosibl i'm plentyn ddianc rhag y dynged a fydd yn fy ngoddi-weddyd yn fuan ... Dywedwch wrtho un diwrnod mai dim ond allan o gariad dwfn a phryder am ei dyfodol fy mod wedi gadael iddo fynd, ond ar y llaw arall rwy'n ei golli'n ofnadwy o ddydd i ddydd ac y byddai fy mywyd yn colli pob ystyr pe na bai o leiaf y posibilrwydd o'i weld eto ryw ddydd.'



Yn ddiweddarach lluniodd Heinz lyfr wedi'i wneud o gardiau post yr oedd ei dad wedi'i anfon ato, o'r enw Cardiau Post i Fachgen Bach: Stori Kindertransport.

Clawr llyfr

Henry Foner (Heinz Lichtwitz), Cardiau Post i Fachgen Bach: Stori Kindertransport (Cyhoeddiadau Yad Vashem, 2013):

<https://store.yadvashem.org/en/postcards-to-a-little-boy-16>



Taflen Wybodaeth: Castell Gwrych

Rhwng 1939 a 1941, cynhaliodd Castell Gwrych yn Abergele, Sir Ddinbych, oddeutu 200 o ffoaduriaid ifanc Iddewig a oedd wedi ffoi o Ewrop a feddiannwyd gan y Natsïaid. Trefnwyd y castell yn hachshara (canolfan hyfforddi amaethyddol), a sefydlwyd yn wreiddiol yn yr Almaen gan sefydliadau Seionaidd fel Youth Aliyah a Bachad i baratoi pobl ifanc ar gyfer gwaith amaethyddol ym Mhalestina.



Castell Gwrych, 2020.

Delwedd: Wikimedia Commons.

Awdur y delwedd: Gwrychcastle

Dolen:

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Gwrych_Castle%E2%80%99s_east_front.jpg

Trwydded Creative Commons:

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en>

Cynigiwyd defnyddio'r castell am ddim gan y perchennog yr Arglwydd Dundonald ond roedd mewn cyflwr gwael iawn. Dim ond ychydig o ystafelloedd oedd yn gallu cael eu defnyddio ac roedd yn rhaid iddyn nhw gloddio tyllau y tu allan i gael toiledau. Roedd y stôf hen iawn a ddefnyddir ar gyfer coginio yn ysmegu trwy'r amser gan arwain at rai fan achosion o wenwyno carbon deuocsid. Nid oedd y pwmp ddŵr, a ddefnyddiodd ddŵr o gyflenwad Abergele, yn ddigon pwerus i ddarparu ar gyfer 200 o bobl, gan olygu bod yn rhaid i blant redeg i lawr i'r gegin a chludo bwcedi o ddŵr yn ôl i fyny i'w hystafelloedd ymolchi.

Rhannodd plant yng Nghastell Gwrych eu hamser rhwng gwaith amaethyddol ac astudio crefyddol, ochr yn ochr â gweithio i fusnesau a ffermydd lleol. Weithiau roedd gweithgareddau hamdden hefyd, gan gynnwys pêl-droed, tenis bwrdd, a phartïon.

Roedd Herman Rothman yn ffoadur ifanc yng Nghastell Gwrych. Mae'n cofio:



'i ddechrau, roeddwn i'n gweithio tan 1 neu 2 o'r gloch yn unig [...] ac yn nes ymlaen roedden ni'n meddwl - y ffrind hwn i mi a minnau - byddem ni'n gymwys i gael bwyd arbennig pe byddem ni'n gweithio'n hirach, felly fe wnaethon ni benderfynu er ein bod ni'n stopio am 2 o'r gloch byddwn yn dweud wrthyn nhw ein bod ni wedi gweithio tan 5 neu 6 felly cawson niddognau ychwanegol o frechdanau.



Taflen Wybodaeth: Ysgol Wladol Tsiecoslofacia

Rhwng 1943 a 1945, creodd llywodraeth Tsiecoslofacia ysgol uwchradd i ffoaduriaid yng Ngwesty Llyn Abernant yn Llanwrtyd Wells. Addysgwyd tua 140 o ddisgyblion, yn bennaf o gefndiroedd Iddewig, yn Ysgol Wladol Tsiecoslofacia.

Roedd y gwersi yn yr ysgol yn Tsiec a thalwyd am yr holl gostau (gan gynnwys cyflogau'r athrawon a llety'r plant) gan lywodraeth alltud Tsiecoslofacia.



Llun pensil o Westy Llyn Abernant, 1940
Delwedd: Canolfan Astudio Symudedd
Pobl, Prifysgol Aberystwyth: <https://wp-research.aber.ac.uk/nsrefugeeswales/cy/hanes/plant-y-kindertransport/ysgol-wladol-tsiecoslofacia/>

Eitem wreiddiol yn Archif Ysgol
Bromsgrove

Dywedodd Marilyn Yalom, cyn-ddisgybl, 'Roedd yn amlwg bod angen i ni i gyd siarad a theimlo'n Tsiec, gan mai nod yr ysgol oedd ein paratoi i ailadeiladu'r weriniaeth a ddifrodwyd gan y Natsïaid.'

Roedd Ruth Hállová yn fyfyrwr arall yn yr ysgol ac mae'n cofio ei hamser yno fel 'llawn cyfeillgarwch':

'Roeddem yn grŵp amrywiol: roedd y rhan fwyaf o'r myfyrwyr yn blant o gludiant y plant, yr oedd eu bywydau, fel fy un i, wedi'u hachub gan Nicholas Winton. Roedd rhan ohonom hefyd yn blant i filwyr ac awyrenwyr a oedd yn gwasanaethu yn lluoedd arfog Prydain, neu'n blant gweision sifil a swyddogion uchel llywodraeth alltud Tsiecoslofacia. Ar ôl dwy flynedd hyfryd, graddiais oddi yno. Mai 1945 oedd hi, diwedd y rhyfel.'



Yn un cyngerdd a gynhaliwyd yn yr ysgol, canodd y plant yn Hen Wlad Fy Nhadau, gan ennyn hoffter y gymuned leol. Roedd Vera Gissing yn Kindertransportee o Prague a ddaeth i Brydain ym mis Mai 1939. Roedd hi'n fyfyrwr yn yr ysgol ac mae'n cofio, yn y cyngerdd, nad oedd 'llygad sych yn y gynulleidfa'. Yn ddiweddarach ysgrifennodd lyfr am ei phrofiadau o'r enw Perlau Plentyndod.

Roedd y cyn-fyfyrwr Frank Schwelb hefyd yn cofio 'gydag anwyldeb arbennig y bobl Gymreig a groesawodd' ef a'i gyd-ddisgyblion 'mor gynnes yn ystod [eu] hamser o angen'. Yn ddiweddarach gefeilliodd tref Llanwrtyd gyda thref Tsiec Český Krumlov, gan ddatblygu'r cysylltiadau rhwng y ddwy gymuned ymhellach.

